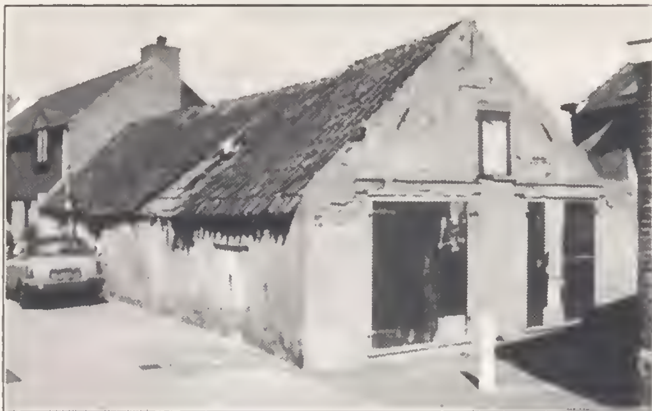
Jongere bouwkunst en stedebouw in Zandvoort

MAKELAARS magazine WONEN NU

In de maanden maart en april 1991 is binnen de gemeentegrenzen van Zandvoort het Monumenten Inventarisatie Project (MIP) uitgevoerd. Het MIP is ontwikkeld op initiatief van het ministerie van WVC om geheel Nederland binnen vijf jaar te inventariseren op het gebied van architectuur en stedebouw uit de periode 1850-1940. In samenwerking met de Rijksdienst voor de Monumentenzorg wordt het MIP uitgevoerd door de provincies en de vier grote steden. Het MIP werkt aan een (geautomatiseerd) nationaal overzicht van de jongere bouwkunst en stedebouw. Naast doelstellingen op het gebied van wetenschappelijk onderzoek en beleidsontwikkeling voor de drie bestuurslagen, streeft het MIP naar een algemene bevordering van kennis en waardering voor de jongere bouwkunst en stedebouw. In dit artikel worden enige aspecten nader belicht.

Algemeen
Op basis van een gemeentebeschrijving van de ruimtelijke ontwikkelingen in Zandvoort, waarbij de nadruk ligt op de periode 1850-1940, zijn in deze gemeente circa honderd objecten gefotografeerd en kort beschreven. Om uiteenlopende redenen vormen deze objecten afzonderlijk of met elkaar representatieve voorbeelden voor Zandvoort als vissersdorp, als badplaats en als woonplaats voor forensen en gepensioneerden. Daarnaast bevat het bestand waardevolle voorbeelden van volkswoningbouw, gebouwen zonder woonbestemming en straatmeubilair.

Vissersdorp
Uit de periode van Zandvoort als vissersdorp zijn in de Noord- en Zuidbuurt enige kleinschalige objecten bewaard gebleven. Deze objecten, in oorsprong veelal ouder dan 1850, werden vaak in de MIP-periode verbouwd of uitgebreid. De voormalige smederij aan het Achterom 1A vormt een gaaf voorbeeld van de schaal waarop in het voormalige vissersdorp werd gebouwd.

Achterom 1A: oorspronkelijke schaal van het vissersdorp.

Om de oorspronkelijke functie is de voormalige schelpenloods aan de Swaluëstraat geïnventariseerd. De vroeg 20ste eeuwse houten loods, die het laatst als opslagplaats voor steenkolen werd gebruikt, is een goed bewaard voorbeeld van een type bedrijfsbebouwing dat kenmerkend is voor Zandvoort als vissersdorp.

Badplaats
Door de afbraak tijdens de Tweede Wereldoorlog verloor de zeereep alle grote badhotels en pensions die karakteristiek waren voor de badplaats Zandvoort tussen 1850 en 1940. Achter de zeereep, aan de Hogeweg en in de Zuidbuurt, bleef de oude badplaatsbebouwing nog in de vorm van enige grotere (voormalige) pensions behouden. Het meest kenmerkende onderdeel van deze bebouwing wordt gevormd door de veranda. Boven deze veranda bevindt zich vaak een balkon, dat loggia wordt genoemd wanneer er sprake is van overdekking.

Swaluëstraat 43; vroeg 20ste-eeuwse schelpenloods.

Hogeweg 64-66: badplaatsbebouwing van rond 1880.

Een voorbeeld van een pensiongebouw met veranda en balkon is het dubbele pand aan de Hogeweg 64-66. Een goed behouden (voormalig) pensiongebouw met veranda en loggia staat aan Poststraat 4-6. De panden zijn karakteristiek voor badplaatsbebouwing waarbij het deels in de buitenlucht zitten een belangrijke factor vormt.

vervolg op pag. 8

Jongere bouwkunst en stedebouw in Zandvoort

vervolg van pag. 7

Poststraat 4-6: karakteristieke laat 19de-eeuwse pensionbouw.

Plantingahuis
Van een andere orde, doch eveneens kenmerkend voor een badplaats is het Plantingahuis aan de Kostverlorenstraat. Het gebouw is van betekenis om de oorspronkelijke functie van kinderkoloniehuis en om de architectuurhistorische waarde als bouwtype. Dit huis heeft sociaalhistorische betekenis in het licht van het voornamelijk vooroorlogse gebruik om "stadse bleekneusjes" een gezonde vakantie aan zee te bezorgen. Het bouwtype heeft belang door de op licht en lucht gerichte hoofdvorm, waarin overeenkomst met de architectuur van de Nieuwe Zakelijkheid herkenbaar is.

Kostverlorenstraat 95: Plantingahuis, merendeels 1928.

Verandahuizen
Tussen 1905 en 1915 deed zich in Zandvoort een ware bouwexplosie in de woningbouw voor. Aan uitvalswegen als de Haarlemmerstraat en de Kostverlorenstraat verrezen toen vele woonhuizen van een en twee bouwlagen, die evenals de genoemde pensions met veranda en balkon of met loggia waren uitgevoerd.
Deze huizen werden vaak gebouwd met het oog op zomerverhuur. Aan de Haarlemmerstraat is deze vroeg 20steeeuwse bebouwing in een redelijk gave samenhang bewaard gebleven. De zeldzaam geworden samenhang is van grote betekenis voor deze categorie bebouwing die van cultuurhistorische waarde is voor de geschiedenis van Zandvoort als badplaats.
De veranda's, balkons en loggia's zijn hiervoor van primair belang. Deze bouwonderdelen zijn vaak in rijk houtsnijwerk uitgevoerd. Een bijzonder voorbeeld van dergelijk houtsnijwerk, met kenmerken van de Art Nouveau, wordt aangetroffen aan de Haarlemmerstraat 37. Ook zijn de oorspronkelijke namen van de huizen van cultuurhistorische waarde. Een voorbeeld hiervan is het dubbele woonhuis aan Haarlemmerstraat 44-46, met de namen "Summerhouse" en "Mes Vacances".

Kostverlorenstraat 28-30: vroeg 20ste-eeuws dubbel woonhuis met veranda.

Woonplaats voor forensen en gepensioneerden
Een belangrijke voorwaarde voor de genoemde bouwexplosie tussen 1905 en 1915 vormden de railverbindingen. Met name de in 1899 geopende tramlijn maakte het voor stedelingen aantrekkelijk om het wonen in Zandvoort met het werk in de stad te combineren. Krachtige ruimtelijke ontwikkelingen deden zich dan ook voor rond het eindstation van de tram en in de nabijheid van de halte "Kostverloren", ook wel "De Tol" genoemd.

Haarlemmerstraat 37: veranda met Art-Noveau kenmerken.

Bij het eindstation verrees onder meer de rij herenhuizen aan de huidige Louis Davidstraat 1-15. Het complex werd rond 1905 gebouwd naar ontwerp van de Haarlemse architect J.W. Stom en bevatte op de oostelijke hoek aanvankelijk een toren. In de nabijheid van de halte "Kostverloren" ontwikkelde zich langs het aansluitende

vervolg op pag. 9

Jongere bouwkunst en stedebouw in Zandvoort

vervolg van pag. 8

Haarlemmerstraat 44-46: vroeg 20ste-eeuws dubbel woonhuis "Summerhouse" en "Mes Vacances".

deel van de Kostverlorenstraat een klein villagebied. De voorname bebouwing werd veelal in groepen van twee of drie identieke en/of gespiegelde panden gerealiseerd. Een duidelijk voorbeeld hiervan zijn de drie witgepleisterde villa's aan Kostverlorenstraat 100, 102 en 115, die omstreeks 1905 naar ontwerp van de Haarlemse architect W.F. Doeglas werden gebouwd. Nummer 102 werd kort na de bouw naar ontwerp van dezelfde architect verhoogd. Doeglas bouwde overigens op meer plaatsen in het dorp. Zo ontwierp hij ook het huidige pand van openbare werken aan Raadhuisplein 3 en het voormalige café-restaurant op nummer 5, waarin thans een warenhuis is gevestigd.
Op kleinere schaal werden kort na de eeuwwisseling ook aan de Brederodestraat villa's gebouwd. Een gaaf, maar vervallen voorbeeld hiervan vormt villa "De Toorts" op nummer 71.

Herenhuizen uit 1905 aan Louis Davidstraat.

Volkswoningbouw
Naast particuliere woningcorporaties was de gemeente Zandvoort al vroeg actief op het gebied van de volkswoningbouw. Zo verrees reeds in 1909 een eenvoudig gemeentelijk complex arbeiderswoningen tussen de Hulsmanstraat en de L'Amistraat. In 1914 werd het complex langs de Hobbemastraat uitgebreid. De uitbreiding werd

Villa's door W.F. Doeglas aan de Kostverlorenstraat (situatie 1905).

eveneens sober uitgevoerd, maar draagt in de geblokte hoekoplossingen en de gevelstenen kenmerken van de neo-classicistische architectuur.
Na de Eerste Wereldoorlog verrezen gemeentelijke woningbouwcomplexen in de trant van de Amsterdamse School en volgens de toen gangbare stedebouwkundige opvattingen van de tuinwijk. Een dergelijk complex bleef in merendeels oorspronkelijke staat bewaard aan de Zandvoortselaan 226-248. De ontwerper was J. Jansen, de architect die in 1911 het Zandvoortse raadhuis bouwde.

Brederodestraat 71: villa "De Toorts".

Gebouwen zonder woonbestemming
Het Zandvoortse spoorwegstation is een voorbeeld van utiliteitsbouw met architectonische waarde. Het werd in

Bentveld, woningbouw aan de Zandvoortselaan (ca. 1925).

vervolg op pag. 10

Jongere bouwkunst en stedebouw in Zandvoort

vervolg van pag. 9

NS-station: ingangspartij (1905).

1905 gebouwd ter vervanging van het meer noordelijk gelegen station uit 1881. Het gebouw werd in Berlagiaanse trant ontworpen en geornamenteerd met tegeltableaus in de stijl van de Art Nouveau. Ook de gietijzeren perronoverkappingen zijn van bijzondere betekenis.
De in 1927 gebouwde kerk van St. Agatha aan de Grote Krocht is vooral van belang vanwege de stedebouwkundige situering op de as van Haarlemmerstraat en Brederodestraat.

Straatmeubilair
Vooral in Bentveld worden nog gietijzeren straatlantaars met gemeentewapen aangetroffen die speciaal voor Zandvoort werden gefabriceerd door de firma Nering en Bögel uit Deventer. De sierlijk gevormde palen rusten via vier bolletjes op een voet van 30x 30 centimer, waardoor de paal kon worden opgenomen in een gestandaardiseerde trottoirbestrating. De palen werden na de Tweede Wereldoorlog verhoogd, maar de oorspronkelijke hoogte is duidelijk herkenbaar gebleven. In de inventarisatie zijn deze palen opgenomen als speciaal voor Zandvoort ontworpen en dus unieke voorbeelden van industriële vormgeving.
Ernst van der Kleij, mei 1991

Bentveld, voet van lantaarnpaal aan de Duindoornlaan (ca. 1920).

RK kerk van St. Agatha (1927), van belang vanwege de stedebouwkundige situering (situatie 1930).

Colofon

Drs. E. van der Kleij is architectuurhistoricus en als inventarisator jongere bouwkunst verbonden aan de provincie Noord-Holland. Hij is belast met de MIP-werkzaamheden voor onder meer de regio Zuid-Kennemerland, waarvan naast de gemeente Zandvoort ook de gemeenten Haarlem, Bloemendaal, Heemstede en Bennebroek deel uitmaken.